

دفتر خاکستری

پاسخ سریع
تیرماه ۱۴۰۴

ضمیمه دفتر خاکسری پنجم

(سوء استفاده از پایانه‌های فروشگاهی و
درگاه‌های پرداخت اینترنتی)

پاسخ به سوال مطرح شده از سوی معاونت تنظیم مقررات مرکز ملی فضای مجازی

ضمیمه دفتر خاکسری پنجم

سوء استفاده از پایانه‌های فروشگاهی و درگاه‌های پرداخت اینترنتی

پاسخ به سوالات مطرح شده از کمیسیون تنظیم مقررات

دفتر خاکستری (Quick Answer) ضمیمه شماره پنجم

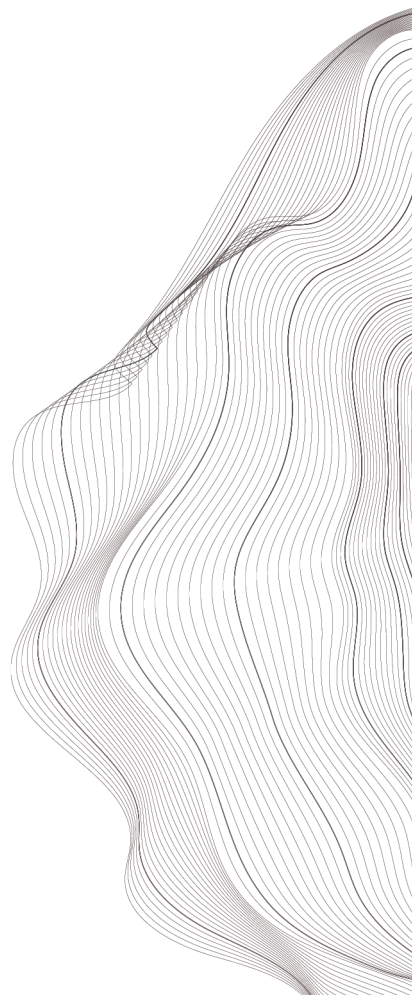
نویسنده: علی حکیم‌سیما

تمام حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پژوهشگاه فضای مجازی است و استفاده از آن تنها با ذکر منبع مجاز است. همچنین محتوای منتشرشده در این گزارش بیانگر دیدگاه رسمی مرکز ملی فضای مجازی نیست.

نشانی: تهران، سعادت آباد، خیابان علامه شمالی، کوچه هجدهم غربی، پلاک ۱۷

تلفن: ۰۲۱-۲۲۰۷۳۰۳۱

کد پستی: ۱۹۹۷۹۸۷۶۲۹

خلاصه‌ی مدیریتی

۱. وسعت و شیوه‌های سوءاستفاده از ابزارهای پرداخت در ایران

کارشناسان برآورد کرده‌اند که بین ۵ تا ۱۵٪ از کل تراکنش‌های دستگاه‌های کارت‌خوان در کشور از طریق «حساب‌های اجاره‌ای» انجام می‌شود؛ این سهم معادل صدها میلیون تراکنش سالانه است که در قالب پوشش فعالیت‌های غیرقانونی مانند قاچاق، قمار و فروش کالاهای لوکس صورت می‌گیرد. همچنین تخمین زده می‌شود که حدود ۲۵ تا ۳۰٪ از کل فرار مالیاتی سالانه (معادل تقریباً ۴۰ هزار میلیارد تومان) از طریق ساختار دستگاه‌های کارت‌خوان و درگاه پرداخت اجاره‌ای رخ می‌دهد. روش‌های رایج برای انجام این کار شامل اجاره دستگاه‌ها به افراد فاقد فعالیت تجاری واقعی، واگذاری زیرساخت پرداخت شرکت‌های PSP و به‌کارگیری کارت‌های بانکی افراد کم‌سواد یا سالمند می‌شود.

۲. مجازات و تجربیات بین‌المللی

در ایالات متحده، فرار مالیاتی یک جرم فدرال است و می‌تواند مجازات تا ۵ سال زندان و جریمه تا ۱۰۰,۰۰۰ دلار برای اشخاص (و ۵۰۰,۰۰۰ دلار برای شرکت‌ها) را در پی داشته باشد. علاوه بر این، سازمان درآمد داخلی ایالات متحده با استناد به «قواعد عمومی مقابله با اجتناب مالیاتی»، به طرح‌های پیچیده فرار مالیاتی نیز رسیدگی می‌کند.

در بریتانیا، فرار مالیاتی یک جرم است و مجازات تا ۷ سال زندان (و در موارد بسیار سنگین تا ۱۴ سال) و جریمه نقدی تا ۲۰۰٪ مبلغ مالیات پرداخت نشده را به همراه دارد. سازمان امور مالیاتی و گمرکی سلطنتی بریتانیا پیش از ارجاع پرونده به مراجع کیفری، آن را بر اساس دو آزمون کلیدی «شواهد کافی» و «مصلحت عمومی» ارزیابی می‌کند.

در فرانسه نیز فرار مالیاتی جرم محسوب شده و مجازات آن تا ۵ سال زندان و جریمه ۵۰۰,۰۰۰ یورویی است. علاوه بر این، از سال ۲۰۲۴، ارائه یا تسهیل خدماتی مانند افتتاح حساب صوری نیز جرم‌انگاری

شده است و برای این جرم جدید، ۳ تا ۵ سال حبس و جریمه‌ای بین ۲۵۰,۰۰۰ تا ۵۰۰,۰۰۰ یورو در نظر گرفته می‌شود.

۳. اثربخشی نظارت و همکاری نهادهای مسئول در ایران

در سال ۱۴۰۳، مرکز اطلاعات مالی بیش از ۴۰,۰۰۰ گزارش معاملات مشکوک را بررسی کرده و برای ۱,۱۱۰ مورد از آن‌ها پرونده‌ی قضایی تشکیل داده است. در همین راستا، بانک مرکزی نیز با مسدودسازی خودکار دستگاه‌های کارت‌خوان فاقد اطلاعات کامل و حذف بیش از ۱۱,۰۰۰ درگاه پرداخت مشکوک، به پالایش زیرساخت پرداخت کشور پرداخته است. سازمان امور مالیاتی نیز با انجام ۷۴۷ مورد بازرسی و شناسایی ۸۹۲ مؤدی مشکوک، صدها حکم قضایی صادر کرده است. این سازمان همچنین با توسعه سامانه‌های «پایانه‌های فروشگاهی» و «مؤدیان»، امکان رصد لحظه‌ای گردش مالی را فراهم ساخته است. علاوه بر این، تقویت همکاری میان این نهادها (از طریق تبادل اطلاعات بانکی و همکاری با ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی) گام مؤثری در مسدودسازی کانال‌های حساب‌های اجاره‌ای و افزایش شفافیت و پاسخگویی بوده است.

مقدمه

در سال‌های اخیر، با گسترش سریع فناوری‌های پرداخت الکترونیک و افزایش فراوانی دستگاه‌های کارت‌خوان و درگاه‌های پرداخت اینترنتی، سوءاستفاده از این زیرساخت‌ها به عنوان یکی از چالش‌های اساسی نظام بانکی و مالیاتی کشور پدیدار شده است. «اجاره‌ی حساب» و «اجاره‌ی دستگاه پوز» که در عمل به معنی واگذاری دسترسی به حساب‌های بانکی به افراد یا نهادهای ثالث است، نه تنها زمینه‌ساز فرار مالیاتی و پول‌شویی گسترده شده، بلکه واکنش‌ها و تدوین مقررات جدیدی را در سطح داخلی و بین‌المللی برانگیخته است. در این گزارش، ابتدا به ماهیت و دلایل رواج این تخلفات در ایران پرداخته و سپس با بررسی چارچوب‌های قانونی و تجربیات ایالات متحده، بریتانیا و فرانسه، ابعاد مختلف مبارزه با سوءاستفاده از ابزارهای پرداخت الکترونیک را تحلیل خواهیم کرد. در این ضمیمه‌ی پژوهش، ضمن استفاده از روش اسنادی، از روش مصاحبه با نخبگان و کارشناسان این حوزه از جمله دکتر محمدبرزگری، رئیس شورای عالی مالیاتی و از مسئولان مجری قانون پایانه‌های فروشگاهی و سامانه مودیان، و همچنین دکتر علیرضا مرادی، مشاور مرکز اطلاعات مالی ایران، بهره برده شده است.

۵. آیا امکان اجاره‌ی دستگاه پوز و درگاه پرداخت وجود دارد؟ تخمین خبرگان حوزه‌ی پولشویی و فرار مالیاتی از تعداد اینها چقدر است؟

اجاره‌ی دستگاه کارت‌خوان و درگاه پرداخت در ایران رسماً غیرقانونی اعلام شده است. طبق قانون پایانه‌های فروشگاهی و سامانه مودیان (۱۳۹۸)، هر دارنده‌ی دستگاه کارت‌خوان یا درگاه اینترنتی باید

کسب و کار قانونی و پرونده مالیاتی داشته باشد؛ در غیر این صورت اجازه‌ی دریافت تجهیزات پرداخت را ندارد.^۱ در عمل، برخی افراد برای فرار مالیاتی یا پنهان کردن هویت خریدار/فروشنده از کارت خوان یا درگاه پرداخت دیگران استفاده می‌کنند. معمولاً اجاره‌دهندگان کارت خوان را افرادی تشکیل می‌دهند که تمایلی به ثبت کردن تراکنش‌ها در پرونده خود ندارند (برای کسب درآمد ماهانه یا کمک به آشنا) یا کسانی هستند که در حوزه‌های معاف از مالیات (مانند خیریه‌ها، مؤسسات عام‌المنفعه یا مناطق آزاد) دستگاه گرفته و آن را به دیگران اجاره می‌دهند.^۲ به عنوان مثال، گزارش‌ها نشان می‌دهد برخی مؤسسات خیریه معاف از مالیات با دریافت دستگاه کارت خوان، آن را «به صورت اجاره در اختیار سایر افراد قرار داده‌اند» تا در زمینه فرار مالیاتی یا پولشویی به کار رود.^۳ همچنین منابع خبری داخلی می‌گویند شرکت‌هایی که چند درگاه بانکی رسمی دارند، درگاه‌های کم‌استفاده‌ی خود را به سایت‌های قمار و شرط‌بندی اجاره می‌دهند.^۴ در مجموع، امکان فنی اجاره دستگاه‌ها و درگاه‌های پرداخت وجود دارد اما این امر کاملاً از نظر قانون ممنوع است و ریسک بالایی دارد.^۵ ۶

«اجاره‌ی حساب» به جای «اجاره دستگاه پوز یا پایانه فروشگاهی»

در عمل آنچه در بازار غیررسمی تحت عنوان «اجاره‌ی دستگاه پوز یا پایانه فروشگاهی» مرسوم است، در واقع نه اجاره‌ی خود دستگاه یا پایانه که اجاره‌ی حساب بانکی است. دستگاه پوز و پایانه فروشگاهی صرفاً سخت‌افزارهایی هستند که به حساب بانکی متصل می‌گردند و واگذاری یا اجاره آن‌ها بدون انتقال حق دسترسی به حساب، ارزشی ندارد؛ آنچه واقعاً اجاره داده می‌شود، امکان واریز و برداشت از حساب اجاره‌ای است تا تراکنش‌های نامشخص از مسیر قانونی عبور کنند. این قاعده تنها در مورد شرکت‌های پرداخت‌یار (PSP) تا حدی متفاوت است؛ آن‌ها با مجوز بانک مرکزی می‌توانند بدون

۱. <https://akharinkhabar.ir/money/۳/۹۰۹۳۷۳۳>

۲. <https://tejaratnews.com/?p=۳۹۳۶۸۱>

۳. <https://www.ibena.ir/...QnL>

۴. <https://tejaratnews.com/?p=۳۹۳۶۸۱>

۵. <https://۳۸۷۵۷۰۸۵.khabarban.com/>

۶. <https://cbi.ir/showitem/۲۰۹۹۱.aspx>

۷. <https://www.fiu.gov.ir/dr۱۶pa۱۲it>

اجاره‌ی حساب، زیرساخت پرداخت را در اختیار کسب و کارها قرار داده و تراکنش‌ها صورت گرفته را تحت پوشش حساب مشترک یا کیف پول الکترونیک خود مدیریت کنند.

آمار و تخمین وسعت تخلف

در حال حاضر، میلیون‌ها دستگاه کارت‌خوان (پوز) و درگاه پرداخت اینترنتی در کشور فعال است؛ با این حال، تعدادی از این ابزارها نیز غیرفعال بوده یا وضعیت نامشخصی دارند. از سال ۱۴۰۰ و با اجرای طرح سامان‌دهی پایانه‌های فروشگاهی، حدود ۲۳ میلیون دستگاه پوز شناسایی شد که در مجموع ۱۳ میلیون دستگاه در شش مرحله از چرخه‌ی فعالیت خارج شده‌اند. در گام اول این طرح، حدود ۴ میلیون دستگاه بلافاصله غیرفعال شد و در ادامه، ۹ میلیون دستگاه دیگر طی چند ماه بعد قطع شدند.

همزمان بانک مرکزی گزارش داده یک سامانه جامع تمام دستگاه‌های کارت‌خوان را رصد می‌کند؛ تا پایان سال ۱۴۰۲ حدود ۸,۵۰۰ دستگاه «مشکوک» خارج از کشور (معمولاً مرتبط با سایت‌های قمار) شناسایی و حدود ۴,۵۰۰ مورد از آن‌ها مسدود شدند. همچنین معاون بانک مرکزی اعلام کرده بیش از ۱۱,۰۰۰ درگاه پرداخت اینترنتی مشکوک یا غیرمجاز کشف و از دسترس خارج شده است.

از سوی دیگر، نهادهای نظارتی خبر از صدور حدود ۲۰,۰۰۰ حکم قضایی برای حساب‌ها و کارت‌های اجاره‌ای داده‌اند که به همان تعداد حساب و کارت مسدود شده است.^۸ به طور کلی می‌توان گفت میلیون‌ها دستگاه کارت‌خوان و درگاه در ایران وجود دارد که بخشی از آن‌ها (برخی ده‌ها درصد) تا کنون در طرح‌های نظارتی شناسایی و ساماندهی شده‌اند. بررسی‌ها نشان می‌دهد بیش از ۵۰۰ میلیون حساب بانکی در کشور فعال است و «حساب‌های اجاره‌ای یکی از چالش‌های اساسی نظام مالیاتی» به شمار می‌رود.^۹

روش‌های رایج سوء استفاده

سوء استفاده از ابزارهای پرداخت، روش‌های متنوعی دارد که یکی از شایع‌ترین آن‌ها، اجاره دادن دستگاه کارت‌خوان یا درگاه پرداخت به افرادی است که فعالیت تجاری واقعی ندارند. برای نمونه،

۸. khabaronline.ir/xhftd

۹. <https://tejaratnews.com/?p=۳۹۳۶۸۱>

فروشنده‌ای که مایل به شناسایی درآمد خود در سیستم مالیاتی نیست، کارت‌خوان خود را در اختیار فرد دیگری قرار می‌دهد یا درگاه اینترنتی را به نام شخصی کم‌درآمد ثبت کرده و برای معاملات خود استفاده می‌کند.^{۱۰} گزارش‌ها حاکی از آن است که شبکه‌های قمار و شرط‌بندی نیز به طور گسترده، درگاه‌های بانکی رسمی را از شرکت‌های دارای ظرفیت اضافی «اجاره» می‌کنند. در این روش، مبالغ پرداختی از طریق درگاه به حساب قانونی آن شرکت واریز می‌شود و سپس پس از پول‌شویی کامل به خارج منتقل می‌گردد. بنا بر برآوردهای صورت گرفته گردش سالانه‌ی صنعت قمار ۹ تا ۱۲ هزار میلیارد تومان (حدود ۱۸۰—۲۴۰ میلیون دلار) است. از دیگر روش‌های معمول، اجاره‌ی کارت‌های بانکی افراد بی‌سواد یا سالمند (معمولاً در مناطق محروم) است. شبکه‌های پول‌شویی با تشکیل زنجیره‌ای از این افراد، کارت‌هایشان را اجاره می‌کنند تا تراکنش‌های میلیاردی را از طرق مخفی انجام دهند. بررسی‌ها نشان داده است به دنبال یک عملیات پلیسی بیش از ۱۹۰ کارت بانکی اجاره‌ای در یک شبکه قمار شناسایی شده که نشانگر وسعت این تخلف است.^{۱۱} به طور کلی، اجاره درگاه پرداخت یا دستگاه کارت‌خوان غالباً برای مخفی کردن درآمدهای غیرقانونی (قاچاق، قمار، فروش غیرمجاز کالا، داروهای قاچاق، ارز...) یا فرار از مالیات به کار می‌رود. مقامات بانکی هشدار داده‌اند که مسئولیت تمامی تراکنش‌های انجام‌شده از طریق حساب یا کارت اجاره‌ای، مستقیماً بر عهده صاحب آن است. بر این اساس، صاحب حساب باید در برابر جرائم احتمالی مانند پول‌شویی، فرار مالیاتی و سایر فعالیت‌های مجرمانه پاسخگو باشد.

اقدامات حاکمیت برای مقابله با اجاره و سوءاستفاده از ابزارهای پرداخت

مجموعه‌ای از نهادهای تقنینی و نظارتی برای مقابله با اجاره و سوءاستفاده از ابزارهای پرداخت، وارد عمل شده‌اند. در چارچوب قانون پایانه‌های فروشگاهی (مصوب ۱۳۹۸)، الزام اتصال هر دستگاه کارت‌خوان و درگاه پرداخت به پرونده مالیاتی مشخص، زمینه‌ساز شفاف‌سازی فعالیت‌های مالی شده است. بر اساس این قانون، دستگاه‌های فاقد شناسه‌ی یکتا باید تا پایان سال ۱۴۰۲ از مدار

۱۰. <https://tejaratnews.com/?p=۳۹۳۶۸۱>

۱۱. <https://www.fiu.gov.ir/dr۱۶pa۱۲it>

۱۲. <https://۳۸۷۵۷۰۸۵.khabarban.com/>

خارج شوند. در نتیجه، سامانه‌های بانکی به صورت خودکار دستگاه‌های فاقد اطلاعات کامل را مسدود کرده و دارندگان آن‌ها را ملزم به تکمیل فرایند شناسایی کرده‌اند.

از سوی دیگر، سازمان امور مالیاتی با استفاده از ابزارهای تحلیل داده، به رصد تراکنش‌های میلیاردی حساب‌ها و شناسایی رفتارهای مشکوک مالی پرداخته است. بر همین اساس، مجازات‌های مالیاتی سنگینی برای اجاره‌دهندگان ابزار پرداخت از جمله جریمه‌ای تا سقف ۳۰ درصد مبلغ تراکنش و تحمیل مجازات کیفری برای پنهان‌سازی درآمد، در نظر گرفته شده است.

همچنین بانک مرکزی اعلام کرده افرادی که ابزار پرداخت خود را در اختیار سایت‌های قمار و فعالیت‌های غیرقانونی قرار دهند، در لیست سیاه شاپرک قرار می‌گیرند و دسترسی آن‌ها به شبکه‌ی پرداخت قطع می‌شود. علاوه بر این، به عموم مردم هشدار داده شده که از واگذاری کارت بانکی و مدارک هویتی خود اکیداً خودداری کنند؛ چرا که در صورت بروز تخلف، مسئولیت مالی و کیفری بر عهده صاحب رسمی حساب خواهد بود.

برآورد خبرگان از حساب‌های اجاره‌ای

روند برخورد با تخلفات در حوزه‌ی پرداخت، به‌ویژه از مسیر انسداد فوری ابزارهای مشکوک و پیگرد قانونی صاحبان آن‌ها، با جدیت ادامه دارد و به عنوان یکی از پایه‌های اصلی مبارزه با فرار مالیاتی و پول‌شویی در کشور محسوب می‌شود. بر اساس برآورد خبرگان و با استناد به داده‌های نهادهای ناظر، تخمین زده می‌شود که حدود ۵ تا ۱۵ درصد از کل تراکنش‌های دستگاه‌های کارت‌خوان در ایران، از طریق حساب‌ها یا کارت‌های اجاره‌ای انجام می‌شود. این نسبت، با توجه به حجم ماهانه بیش از چند میلیارد تراکنش شاپرکی، به معنای آن است که صدها میلیون تراکنش سالانه در قالب پوششی برای پنهان‌سازی وجوه حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی (از قاچاق و کلاهبرداری گرفته تا بازار سیاه ارز و دارو) مورد سوء استفاده قرار می‌گیرد. این سهم قابل توجه از تراکنش‌ها نشان می‌دهد که مجرمان مالی چگونه با اجاره دستگاه‌های کارت‌خوان، پول‌های نامشروع خود را پس از فرایند پولشویی به چرخه رسمی اقتصاد کشور وارد می‌کنند.

از سوی دیگر، به تخمین کارشناسان، فرار مالیاتی ناشی از ساختارهای مرتبط با دستگاه‌های کارت‌خوان و درگاه‌های پرداخت اجاره‌ای، معادل ۲۵ تا ۳۰ درصد از کل فرار مالیاتی کشور است؛ رقمی که ارزش آن

در سال جاری حدود ۴۰ هزار میلیارد تومان برآورد می‌شود. در عمل، سودجویان با ثبت شرکت‌های صوری، صدور فاکتورهای جعلی و واریز مبلغ معاملات بزرگ به حساب‌های اجاره‌ای، بخش عمده‌ای از درآمدهای قابل مشاهده را از دید مأموران مالیاتی پنهان می‌کنند. این الگو در صنوف پرحجم مانند معاملات مسکن لوکس، طلا و جواهر و واردات کالاهای لوکس شدیداً رواج دارد.

در مجموع، استفاده از کارت‌خوان و درگاه پرداخت اجاره‌ای نه تنها یک تخلف بانکی ساده نیست، بلکه یکی از مهم‌ترین روش‌های پولشویی و فرار مالیاتی در نظام اقتصادی کشور محسوب می‌شود. وقتی سهم این تراکنش‌ها به طور متوسط ۱۰ درصد و سهم فرار مالیاتی مرتبط به ۳۰ درصد تخمین زده می‌شود، معنایش آن است که بدون کنترل ویژه و نظارت لحظه‌ای تراکنش‌ها، نهادهای قضایی و مالیاتی قادر به رصد دقیق و جلوگیری از گردش وجوه کثیف نخواهند بود. بنابراین ضروری است که بانک مرکزی و سازمان امور مالیاتی با استفاده از تحلیل رفتاری تراکنش‌ها، احراز هویت لحظه‌ای و یکپارچه‌سازی سامانه‌های گزارش‌دهی، نسبت به شناسایی و انسداد این کانال‌های اجاره‌ای اقدام کنند.

۶. سواستفاده از درگاه پرداخت و حساب دیگری برای فرار مالیات در آمریکا و انگلیس و فرانسه، چقدر مجازات دارد؟ و آیا این جرم در این کشورها رایج است؟

تفاوت بنیادین نظام بانکی ایران با نظام بانکی اعتباری اروپایی و آمریکایی

نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران از اساس با ساختارهای اعتباری متداول در کشورهای اروپایی و آمریکایی تفاوت دارد. در اغلب کشورهای پیشرفته، بانک‌ها نقش تأمین‌کننده اعتبار را بر عهده می‌گیرند؛ به این معنی که علاوه بر خریدار و فروشنده، «بانک» به عنوان بازیگر ثالث وارد میدان می‌شود و تسهیلات مالی یا خطوط اعتباری را در اختیار مشتری قرار می‌دهد. این وجود ضامن و نهاد اعتباردهنده، امکان ثبت دقیق تراکنش‌ها، پیگیری ریزه‌ریز و اعمال ضمانت اجرا را ساده‌تر می‌سازد. ضمن اینکه چون اعتبار به طور مستقیم به شخص خریدار تعلق می‌گیرد، نهاد اعطاکننده اعتبار حساسیت و دقت بیشتری در ارزیابی هویت و توان بازپرداخت وی به خرج می‌دهد و بر شناخت قطعی مشتری تأکید می‌کند. اما در ایران، گردش وجوه بیشتر به صورت نقدی یا «آنی» انجام می‌شود؛ به این معنا که تنها خریدار و فروشنده در تبادل حضور دارند و هیچ ساختار ثالثی برای تضمین یا نظارت

مداوم نیست. در نتیجه، اثبات و پیگیری تعهدات مالی میان دو طرف دشوارتر است و ضمانت اجرای حقوق طرفین به مراتب ضعیف‌تر از سیستم‌های اعتباری کامل خواهد بود.

تعریف فرار مالیاتی و اجتناب مالیاتی

فرار مالیاتی به معنای عدم پرداخت مالیات با روش‌های غیرقانونی مانند پنهان کردن درآمد یا ارائه اطلاعات نادرست است. این عمل جرم محسوب می‌شود و معمولاً مستلزم مجازات کیفری (مثل زندان و جریمه) است.^{۱۳}

اجتناب مالیاتی به معنای استفاده از روش‌های قانونی برای کاهش مالیات (مثلاً بهره‌گیری از معافیت‌ها یا تنظیم ساختار مالکیت دارایی‌ها) است. هرچند سازمان‌های مالیاتی برای جلوگیری از طرح‌های اغراق‌آمیز، قوانین ضد سوء استفاده وضع کرده‌اند اما اجتناب مالیاتی اساساً قانونی است.^{۱۴} تفاوت اصلی این دو در قانونی بودن آنهاست؛ فرار مالیاتی فاقد مشروعیت قانونی است و مجازات دارد، اما اجتناب مالیاتی با چارچوب قوانین موجود صورت می‌گیرد (هرچند گاهی مورد بازپرسی و جریمه مدنی قرار می‌گیرد).

ایالات متحده آمریکا

قوانین و مجازات‌ها

در آمریکا فرار مالیاتی یک جرم فدرال است. بر اساس ماده ۷۲۰۱ قانون مالیات داخلی^{۱۵}، هر شخصی که «عامدانه» در هر شکلی از راه‌ها از پرداخت مالیات فرار کند یا از آن اجتناب کند، گناهکار شناخته شده و به عنوان جرم درجه اول مجازات می‌شود. مجازات قانونی شامل تا ۵ سال زندان و جریمه حداکثر ۱۰۰,۰۰۰ دلار برای افراد (۵۰۰,۰۰۰ دلار برای شرکت‌ها) است.^{۱۶} علاوه بر این، هزینه‌های دادرسی و جریمه‌های مدنی سنگینی (مثلاً تا ۲۵۰,۰۰۰ دلار برای پرونده‌های سنگین) نیز وضع می‌شود. به عنوان

۱۳. https://www.law.cornell.edu/wex/tax_evasion

۱۴. <https://www.findlaw.com/tax/tax-problems-audits/tax-evasion-penalties-and-other-consequences.html>

۱۵. Title ۲۶ USC

۱۶. https://www.law.cornell.edu/wex/tax_evasion

مثال، سرویس درآمد داخلی ایالات متحده آمریکا با نام اختصاری آی آر اس^{۱۷} می‌تواند در پرونده‌های فرار مالیاتی برای اشخاص حقیقی تا ۲۵۰,۰۰۰ دلار جریمه وضع کند.^{۱۸} آی آر اس گزارش داده است که شکاف مالیاتی ناخالص سال ۲۰۲۲ حدود ۶۹۶ میلیارد دلار بوده است. در عمل، استفاده از حساب یا درگاه پرداخت دیگران برای مخفی کردن درآمد معمولاً نوعی توطئه برای فرار مالیاتی یا پولشویی مالیاتی تلقی می‌شود و تحت قوانین مرتبط با کلاهبرداری بانکی یا پولشویی نیز مورد پیگرد قرار می‌گیرد.^{۱۹}

آمار و گزارش‌ها

برآوردهای آی آر اس نشان می‌دهد شکاف مالیاتی ناخالص سال ۲۰۲۲ معادل ۶۹۶ میلیارد دلار بوده که تقریباً معادل ۱۵٪ کل مالیات (واقعی) متعلقه است. همچنین در سال مالی ۲۰۲۴، واحد تحقیقات جرایم مالی آی آر اس^{۲۰} بیش از ۲,۶۶۷ تحقیق کیفری را آغاز کرد و ۱,۵۷۱ محکومیت به دست آورد. این عملیات‌ها بیش از ۹٫۱ میلیارد دلار کلاهبرداری و جرایم مالیاتی را کشف کرد و ۱٫۷ میلیارد دلار را از محل اقدامات مجرمانه بازپس گرفت. هرچند آمار دقیقی از کاربرد روش استفاده از حساب دیگران در این کشفیات منتشر نشده است، اما این اعداد نشان‌دهنده جدیت مبارزه با فرار مالیاتی در آمریکا است.^{۲۱}

بریتانیا (انگلیس)

قوانین و مجازات‌ها

در بریتانیا فرار مالیاتی در زمره «کلاهبرداری به درآمد عمومی» قرار می‌گیرد. قوانین مالیاتی (مانند بخش ۱۰۶A از قانون مدیریت مالیات ۱۹۷۰) مجازات سنگینی برای این جرم پیش‌بینی کرده‌اند. برای اکثر تخلفات عمدی مالیاتی، مجازات تا ۷ سال زندان است و دولت اخیراً تصمیم به افزایش سقف

۱۷. IRS- Internal Revenue Service

۱۸. <https://www.findlaw.com/tax/tax-problems-audits/tax-evasion-penalties-and-other-consequences.html>

۱۹. <https://www.irs.gov/statistics/irs-the-tax-gap>

۲۰. IRS-CI

۲۱. <https://www.irs.gov/statistics/irs-the-tax-gap>

مجازات به ۱۴ سال گرفته است.^{۲۲} در موارد بسیار جدی («فریب گسترده درآمد عمومی») حتی حکم‌هایی تا حبس ابد نیز صادر می‌شود. علاوه بر زندان، مجازات نقدی قابل توجهی نیز وجود دارد؛ در پرونده‌های مهم جرائم مالیاتی، اداره درآمد و گمرک سلطنتی بریتانیا با نام اختصاری اچ ام آر سی^{۲۴} مجاز است تا ۲۰۰٪ مالیات تضییع شده (یا حتی بیشتر) جریمه وضع کند. در پرونده‌های کم‌اهمیت‌تر یا کوتاه‌مدت، جریمه‌ها از چند هزار پوند آغاز شده و برای تکرار جرم یا مبلغ زیاد مالیات، به صدها هزار پوند می‌رسد. استفاده از حساب شخص دیگر برای اجتناب از مالیات، به عنوان تقلب شناخته می‌شود. در عمل، پیش از مجازات کیفری، اچ ام آر سی ابتدا دو آزمون «شواهد کافی» و «مصلحت عمومی» را اعمال می‌کند تا تعیین کند به جای جریمه مدنی، پرونده را به دادگاه ارجاع دهد. همچنین قانون جرائم مالی (۲۰۱۷)، شرکت‌ها را مسئول می‌داند؛ یعنی شرکت‌ها در صورت کوتاهی یا مساعدت در فرار مالیاتی کارمندان خود، ممکن است مشمول جریمه‌های نامحدود و پیامدهای نظارتی شوند.^{۲۵}

آمار و گزارش‌ها

طبق آمار رسمی اچ ام آر سی، شکاف مالیاتی بریتانیا در سال مالی ۲۰۲۱-۲۲ حدود ۳۵٫۸ میلیارد پوند بوده که معادل ۴٫۸٪ کل مالیات نظری است.^{۲۶} همچنین گزارش ملی حسابرسی^{۲۷} می‌گوید که در سال ۲۰۲۲-۲۳ نزدیک به ۷۶٫۰۰۰ مورد گزارش فرار مالیاتی به اچ ام آر سی ارجاع شده است و مبلغ خسارت ناشی از فرار مالیاتی در این دوره حدود ۵٫۵ میلیارد پوند (عمدتاً مربوط به کسب و کارهای کوچک) محاسبه شده است.^{۲۸} در سال ۲۰۲۲-۲۳، تعداد پرونده‌های فرار مالیاتی ارجاع شده به دادگاه ۱٫۷۷۰ مورد

۲۲. <https://www.gov.uk/government/publications/increasing-the-maximum-prison-term-for-tax-fraud/doubling-the-maximum-prison-term-for-the-most-egregious-examples-of-tax-fraud>

۲۳. <https://www.holbornadams.com/post/tax-evasion-sentence>

۲۴. HMRC

۲۵. <https://www.holbornadams.com/post/tax-evasion-sentence>

۲۶. <https://commonslibrary.parliament.uk/an-introduction-to-the-uk-tax-gap/>

۲۷. NAO

۲۸. <https://www.nao.org.uk/press-releases/small-businesses-evading-tax-leave-hmrc-billions-out-of-pocket/>

گزارش شده است.^{۲۹} این ارقام نشان می‌دهد که در انگلیس نیز بخش قابل توجهی از مالیات انتظار رفته پرداخت نمی‌شود و نهادهای قانونی در حال رسیدگی و پیگرد هستند.

فرانسه

قوانین و مجازات‌ها

فرانسه جرم فرار مالیاتی را تحت عنوان "fraude fiscale" شناسایی کرده است. طبق ماده ۱۷۴۱ قانون مالیات عمومی فرانسه، هر کسی که عمداً از ارزیابی یا پرداخت مالیات (کامل یا جزئی) خود امتناع کند یا تلاش به فرار نماید، ممکن است تا ۵ سال زندان و ۵۰۰,۰۰۰ یورو جریمه نقدی محکوم شود. برای شرکت‌ها یا سازمان‌های بزرگ‌تر این ارقام تا ۲,۵ میلیون یورو (۵ برابر مجازات افراد) قابل افزایش است. در صورت اخلاص گروهی یا شرایط تشدید شده، مجازات حداکثر به ۷ سال زندان و ۳ میلیون یورو نیز می‌رسد.^{۳۰}

همچنین «قانون ۲۰۲۴» یک جرم جدید تحت ماده ۱۷۴۴ اضافه کرده و کسانی را مجازات می‌کند که ابزار یا خدماتی برای تسهیل فرار مالیاتی به دیگران (مثل افتتاح حساب صوری، ایجاد معافیت صوری و مانند آن) بدهند. مجازات این جرم ۳ سال زندان و ۲۵۰ هزار یورو جریمه است (در صورتی که با خدمات آنلاین انجام شود، تا ۵ سال/ ۵۰۰ هزار یورو افزایش می‌یابد).^{۳۱} علاوه بر این موارد، در صورت محکومیت برای هر یک از جرائم فوق، فرد متخلف ممکن است از حقوق مدنی و شغلی خاصی محروم شود و اموال ناشی از جرم مصادره گردد.^{۳۲}

در فرانسه اجتناب مالیاتی^{۳۳} در صورتی که مطابق قانون باشد پذیرفته شده است، اما قانون

۲۹. <https://presse.economie.gouv.fr/۲۳۰۲۲۰۲۳>

۳۰. <https://resourcehub.bakermckenzie.com/en/resources/tax-dispute-resolution---criminal-proceedings/emea/france/topics/international-guide-on-criminalization-of-tax-offenses>

۳۱. <https://www.kslaw.com/news-and-insights/france-new-offense-of-providing-instruments-to-facilitate-tax-fraud>

۳۲. <https://resourcehub.bakermckenzie.com/en/resources/tax-dispute-resolution---criminal-proceedings/emea/france/topics/international-guide-on-criminalization-of-tax-offenses>

۳۳. optimisation fiscale

ضد سوء استفاده^{۳۴} به طرح‌های بسیار تهاجمی مالیاتی رسیدگی می‌کند. به عنوان مثال اگر حساب‌های صوری یا شرکت‌های صوری برای کاهش مالیات طراحی شود، طبق مقررات خاص مشمول جریمه‌های سنگین (تا ۸۰-۱۰۰٪ مالیات فرار شده) خواهد شد.

آمار و گزارش‌ها

گزارش‌های رسمی نشان می‌دهد که در سال ۲۰۲۲، مجموع ۱۴٫۶ میلیارد یورو مالیات و جریمه از طریق ممیزی‌های مالیاتی (داخل و خارج از محل) بازپایی شده است. همچنین تعداد پرونده‌های ارجاع شده به دادگاه برای تقلب مالیاتی ۱٫۷۷۰ پرونده در سال ۲۰۲۲ (بیش از ۱٫۶۲۰ در ۲۰۲۱) بوده است.^{۳۵} بنیاد پژوهش در زمینه اداره‌ها و سیاست‌های عمومی در فرانسه که با نام اختصاری آی اف آر ای پی^{۳۶} شناخته می‌شود گزارش داده است که میزان «فرار مالیاتی کشف شده» (تنها بخش مالیاتی) در ۲۰۲۲ حدود ۵٫۱۶ میلیارد یورو بوده که ۲۵٫۸٪ نسبت به سال قبل رشد داشته است.^{۳۷} اگرچه این ارقام تنها بخش کوچکی از کل مالیات شناسایی شده در ممیزی‌ها (به ارزش ۱۴٫۶ میلیارد یورو) را تشکیل می‌دهند، اما به وضوح نشان‌دهنده رویکرد جدی فرانسه در مبارزه با تقلب‌های مالیاتی است.

تفاوت در برخورد با فرار و اجتناب مالیاتی

آمریکا: فرار مالیاتی جرم کیفری و قابل پیگرد است؛ اجتناب مالیاتی (به شرط رعایت مقررات) مرسوم و قانونی است. با این حال، آی آر اس قواعدی (مانند تصمیمات دادگاه و قوانین جی ای ای آر^{۳۸} محدود) برای جلوگیری از طرح‌های فریب‌آمیز دارد.

انگلیس: فرار مالیاتی موجب تعقیب کیفری می‌شود، اما اجتناب مالیاتی در چارچوب قوانین پذیرفته شده است. در عوض قوانین ضد اجتناب عمومی (جی ای ای آر، از ۲۰۱۳) به کار گرفته می‌شوند تا از سوء استفاده‌های ساختاری جلوگیری کنند. عمدی بودن در فرار مالیاتی نقش مهمی دارد؛ خطاهای

۳۴. Abus de droit

۳۵. <https://presse.economie.gouv.fr/-۲۳۰۲۲۰۲۳bilan-de-la-lutte-contre-des-fraudes-fiscale-douaniere-et-sociale-les-chiffres-cles-de-lannee۲۰۲۲-/>

۳۶. iFRAP Fondation pour la recherche sur les administrations et les politiques publiques

۳۷. <https://www.ifrap.org/budget-et-fiscalite/la-fraude-fiscale-et-sociale-detectee-augmentee-de-۱۸-en۲۰۲۲->

۳۸. GAAR مخفف General Anti-Avoidance Rule

سهوی فقط منجر به جریمه مدنی می‌شود، ولی در موارد عمدی و گسترده، خاطیان به دادگاه فراخوانده می‌شوند.

فرانسه: فرار مالیاتی جرم شناخته شده و مجازات دارد، ولی اجتناب مالیاتی (مطابق قانون) مجاز است. با این حال، اجرای قواعد ضد سوءاستفاده در صورت شناسایی طرح‌های پیچیده فریب‌آمیز (مثلاً جعل هویت یا حساب‌های صوری) موجب تحمیل مجازات‌هایی می‌شود. همچنین به‌تازگی قانونگذار به کسانی که ابزارهای فریب مالیاتی فراهم می‌کنند (و نه فقط خود مودیان)، مجازات کیفری مستقلی اختصاص داده است.^{۳۹}

کشور	فرار مالیاتی (مجازات)	اجتناب مالیاتی (وضعیت قانونی)
آمریکا	جرم فدرال؛ تا ۵ سال زندان و جریمه تا ۱۰۰,۰۰۰ دلار (۵۰۰,۰۰۰ دلار برای شرکت)؛ جریمه‌های مدنی (تا ۲۵۰,۰۰۰ دلار).	کاهش مالیات با روش‌های قانونی مجاز است. طرح‌های اغراق‌آمیز ممکن است توسط آی آر اس بررسی و با GAAR مورد چالش قرار گیرند.
انگلیس	تا ۷ سال زندان (بزودی تا ۱۴ سال برای موارد بسیار جدی) جریمه‌های مالیاتی تا ۲۰۰٪ مبلغ تضییع‌شده. در شدیدترین موارد «فریب درآمد عمومی»، مجازات تا حبس ابد یا جریمه نامحدود است.	کاهش مالیات به شیوه‌های قانونی پذیرفته می‌شود، اما قوانین GAAR وارد عمل شده‌اند تا از طرح‌های فریب جلوگیری کنند.
فرانسه	تا ۵ سال زندان و ۵۰۰k یورو جریمه برای افراد (تا ۳,۰۰۰,۰۰۰ در شرایط تشدید)؛ مجازات جدید فراهم کردن «ابزار فرار مالیاتی» تا ۳-۵ سال زندان و ۲۵۰-۵۰۰k جریمه.	کاهش مالیات با روش‌های قانونی مجاز است. طرح‌های تهاجمی سوءاستفاده‌کننده مشمول قوانین ضد سوءاستفاده (جریمه تا ۸۰-۱۰۰٪ مالیات فرار) است.

در مجموع، سوءاستفاده از درگاه‌های پرداخت و پنهان‌سازی درآمد در حساب‌های جداگانه دو روش متداول برای فرار مالیاتی هستند که هر یک تحت چارچوب‌های قانونی متفاوت و با اولویت‌های

۳۹. <https://www.kslaw.com/news-and-insights/france-new-offense-of-providing-instruments-to-facilitate-tax-fraud>

نظارتی متمایزی در ایالات متحده، بریتانیا و فرانسه رصد و پیگیری می‌شوند. در ایالات متحده، از سال ۲۰۱۱ بانک‌ها و پلتفرم‌های پرداخت الکترونیک موظف به گزارش تراکنش‌های واجد شرایط از طریق فرم ۱۰۹۹-کی^{۴۰} هستند؛ این سازوکار امکان کشف تراکنش‌های مخفی را تقویت کرده اما با کاهش آستانه‌ی گزارش دهی به ۵,۰۰۰ دلار برای سال ۲۰۲۴، هنوز شکاف‌هایی وجود دارد که به سوءاستفاده از درگاه‌ها دامن می‌زند. در مقابل، پنهان‌سازی درآمد در حساب‌های بانکی مجزا یا برون‌مرزی، همچنان یکی از چالش‌های اصلی سازمان درآمد داخلی^{۴۱} در کشف درآمد‌های اعلام نشده است و پرونده‌هایی مانند جریمه ۵۱۱ میلیون دلاری بانک کریدیت سوئیس^{۴۲} نشان‌دهنده وزن این روش است.^{۴۳ ۴۴}

در بریتانیا، «قانون اصلاح خدمات پرداخت^{۴۵} ۲۰۲۴ به منظور کندسازی فوری تراکنش‌های مشکوک تصویب شده تا سوءاستفاده از درگاه‌ها کاهش یابد. اداره مالیات و گمرک سلطنتی نیز با استفاده از ابزارهای اعلام عمومی و صدور «اطلاعیه مسئولیت مشترک^{۴۶} به پیگیری افرادی می‌پردازد که در فرار مالیاتی دیگران نقش داشته‌اند. با این حال، مانند آمریکا، استفاده از حساب‌های بانکی ثانویه برای جابجایی وجوه همچنان یکی از معضله‌های اصلی است و گزارش‌های جدید نشان می‌دهد که افزایش جریمه‌ها و جذب ۱۱۰۰ نیروی جدید در دستور کار است تا درآمد‌های اعلام نشده شناسایی شوند.^{۴۷ ۴۸}

۴۰. Form ۱۰۹۹K

۴۱. Internal Revenue Service; IRS

۴۲. Credit Suisse - در اوایل ماه مه ۲۰۲۵، واحد خدمات کریدیت سوئیس در دادگاهی در ایالات متحده به جرم همدستی در پنهان‌سازی بیش از ۴ میلیارد دلار دارایی از سازمان درآمد داخلی در حداقل ۴۷۵ حساب برون‌مرزی، از جمله حساب‌های مستقر در سنگاپور، اعتراف به گناه کرد. این اقدام نتیجه یک تحقیق چندساله از سوی وزارت دادگستری آمریکا بوده که نشان داد این واحد، برخلاف تعهداتش در توافق نامه قبلی سال ۲۰۱۴، همچنان به تسهیل فرار مالیاتی طبقه فوق ثروتمند آمریکایی ادامه داده است. ۴۳. <https://nypost.com/۲۰۲۵/۰۵/۰۵/business/credit-suisse-to-pay-۵۱۱-m-for-helping-americans-evade-۴-b-in-taxes/>

۴۴. <https://www.irs.gov/newsroom/form-۱۰۹۹-k-faqs-third-party-filers-of-form-۱۰۹۹-k?utm>

۴۵. Payment Services Reform Act ۲۰۲۴

۴۶. notice of joint liability

۴۷. <https://www.gov.uk/government/publications/the-payment-services-amendment-regulations۲۰۲۴-?utm>

۴۸. <https://www.ft.com/content/Yc۳cf۳a۸-dc۴-۳a۶f۸۳-d-۵c۸۴d۴f۸aa۵۰d?utm>

در فرانسه نیز از سال ۲۰۱۹ صدور فاکتور الکترونیک برای تراکنش‌های «کسب‌وکار به کسب‌وکار»^{۴۹} اجباری شده است که امکان ردیابی تراکنش‌ها را بهبود بخشیده. افزون بر این، مأموران مالیاتی با بهره‌گیری از هوش مصنوعی^{۵۰} شمار بررسی‌های خود را از ۸۵۰,۰۰۰ به حدود یک میلیون در سال ۲۰۲۴ افزایش داده‌اند تا موارد پنهان‌سازی درآمد را کشف کنند. پنهان نگاه داشتن حساب‌های خارجی نیز می‌تواند مصداق جرم کیفری تلقی شود و منجر به جریمه تا ۵۰۰,۰۰۰ یورو و حبس شود.^{۵۱}

۷. نهادهای مسئول، وظایف خود را در زمینه نظارت بر پایانه‌های فروشگاهی و تراکنش‌های مشکوک، چقدر کامل و مؤثر انجام داده‌اند؟

پایبندی به تکالیف قانونی

در سال ۱۴۰۳، سه نهاد کلیدی شامل مرکز اطلاعات مالی، بانک مرکزی و سازمان امور مالیاتی، اقدامات متعددی را در چارچوب وظایف قانونی خود برای مقابله با تخلفات مالی و پولشویی گزارش کرده‌اند. مرکز اطلاعات مالی بالغ بر ۴۰,۰۰۰ گزارش معاملات مشکوک را بررسی و برای ۱,۱۱۰ مورد از آن‌ها پرونده قضایی تشکیل داده است. همچنین این مرکز بیش از ۵۶,۰۰۰ گزارش از اطلاعات مالی اشخاص حقیقی و حقوقی مظنون را برای پیگیری به مراجع قضایی ارسال کرده است.

بانک مرکزی نیز با صدور بخشنامه‌ها و ابلاغیه‌هایی، بانک‌ها را موظف کرده است تا تراکنش‌های غیرمعارف مشتریان را به‌طور مستمر رصد کرده و در صورت عدم ارائه مستندات قانونی، از ارائه خدمات بانکی به آن‌ها خودداری کنند. این الزام در قانون جدید بانک مرکزی نیز تصریح شده و بی‌توجهی به آن، موجب برخورد قضایی است.

سازمان امور مالیاتی نیز اعلام کرده است که در سال ۱۴۰۳ اطلاعات ۸۹۲ مؤدی مشکوک به پولشویی را از طریق گزارش‌های مالی مشکوک شناسایی و به مرکز اطلاعات مالی ارسال کرده است. همچنین این سازمان ۷۴۷ مورد بازرسی مالیاتی انجام داده که منجر به صدور ده‌ها هزار برگ تشخیص مالیاتی

۴۹. business-to-business; B۲B

۵۰. Artificial Intelligence; AI

۵۱. <http://h-tax-authorities-increase-fraud-checks-on-۲۰۲۵-income-declarations/۷۳۱۴۵>

۵۲. <https://syntaxe.com/en/foreign-accounts-what-french-tax-residents-need-to-report>

شده است.

اثربخشی سامانه‌ها و زیرساخت‌ها

برای نظارت دقیق‌تر بر تراکنش‌های مالی، این نهادها از سامانه‌های الکترونیکی پیشرفته‌ای استفاده می‌کنند. مرکز اطلاعات مالی سامانه برخطی به نام «سبا» را راه‌اندازی کرده که بیش از یک میلیارد سابقه‌ی اطلاعات پایه را در بر دارد و به‌صورت یکپارچه با ۳۲ دستگاه اجرایی تبادل اطلاعات انجام می‌دهد. از طریق این سامانه، این مرکز موفق به ارزیابی بیش از ۸۱,۴۰۰ گزارش معاملات مشکوک و ساماندهی بیش از ۸,۰۰۰ گزارش معاملات نقدی بزرگ شده است.

در سوی دیگر، سازمان امور مالیاتی با توسعه سامانه پایانه‌های فروشگاهی و سامانه مودیان، اتصال دستگاه‌های کارت‌خوان و درگاه‌های پرداخت را به پرونده‌های مالیاتی برقرار کرده و زمینه را برای رصد دقیق‌تر گردش‌های مالی فراهم کرده است.

بانک مرکزی نیز با ابلاغ آیین‌نامه‌ها، بانک‌ها را ملزم به گزارش تراکنش‌های مشکوک کرده و بانک‌ها موظف شده‌اند با بهره‌گیری از سامانه‌های داخلی، تراکنش‌های غیرعادی را شناسایی و پیگیری کنند. هرچند برخی کارشناسان به ضعف پوشش حساب‌های اجاره‌ای در سامانه‌های بانکی اشاره دارند، اما گزارش‌های رسمی نشان می‌دهد زیرساخت‌های فعلی توانایی شناسایی بخش مهمی از معاملات مشکوک را دارند.

همکاری بین‌نهادی و تبادل اطلاعات

در سال ۱۴۰۳، همکاری میان مرکز اطلاعات مالی، بانک مرکزی و سازمان امور مالیاتی تقویت شده است. به‌عنوان نمونه، مرکز اطلاعات مالی توانسته ۹۱۹ فرد فعال اقتصادی فاقد پرونده مالیاتی با گردش مالی بالا را شناسایی و به سازمان امور مالیاتی معرفی کند. در مقابل، سازمان امور مالیاتی نیز اطلاعات ۸۹۲ مؤدی مشکوک را به مرکز اطلاعات مالی گزارش داده است.

همچنین ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی با مشارکت این نهادها، دستورالعمل اجرایی شناسایی شرکت‌های صوری را تصویب کرده و وظایف مشخصی برای هر نهاد تعیین کرده است. علاوه بر این، مرکز اطلاعات مالی با همکاری بانک مرکزی حساب‌های بانکی بیش از ۵۰۰ مظنون به اختلال در بازار ارز و طلا را مسدود کرده است. تعامل با پلیس امنیت اقتصادی و هماهنگی‌های فنی با

سازمان امور مالیاتی برای مقابله با فرار مالیاتی نیز در دستور کار قرار داشته است. این سطح از همکاری نشان می‌دهد که تبادل اطلاعات بین نهادها به صورت مستمر در حال انجام است و برخی از پرونده‌های مهم نیز از این طریق به قوه قضاییه ارجاع شده‌اند.

شفافیت عملکرد و پاسخگویی

مرکز اطلاعات مالی در سال ۱۴۰۳ فعالیت رسانه‌ای قابل توجهی داشته و بیش از ۳۵۰ گزارش اختصاصی منتشر کرده است. این مرکز همچنین بیش از ۸۰۰ محتوای جدید در وبگاه خود بارگذاری کرده و توانسته میزان بازدید روزانه خود را از حدود ۲۲۰۰ به ۸۰۰۰ نفر افزایش دهد.

سازمان امور مالیاتی نیز در قالب گزارش‌های رسانه‌ای، اطلاعاتی درباره افزایش درآمدهای مالیاتی منتشر کرده است؛ برای مثال، رشد ۱۸۸ درصدی وصول مالیات از محل کتمان درآمد در هفت ماهه‌ی نخست سال اعلام شده است. با این حال، هنوز گزارش‌های جامع، دوره‌ای و شفاف دولتی در این زمینه محدود هستند و معمولاً اطلاعات به صورت خلاصه به افکار عمومی ارائه می‌شود. بانک مرکزی نیز بیشتر از طریق نشست‌های خبری به ارائه اطلاعات کلی درباره نظارت بانکی می‌پردازد و تاکنون گزارش جامعی درباره اقداماتش در حوزه مبارزه با پولشویی منتشر نکرده است. به طور کلی، هرچند این نهادها اطلاعات کلی را در اختیار عموم قرار می‌دهند، تحلیل‌های مستقل حاکی از آن است که جزئیات عملکردی و داده‌های شفاف هنوز به آسانی در دسترس نیست.

نقطه عطف پولشویی و فرار مالیاتی

با توجه به ساختار دوجانبه و بدون نهاد واسطه در نظام بانکداری ایران، ضعف قانونی گسترده‌ای مشاهده نمی‌شود، اما برای پیاده‌سازی مؤثر و ریشه‌کن کردن سوءاستفاده‌های مالی دو نکته اساسی وجود دارد:

اول، اجرایی کردن مقررات نیازمند زمان کافی است و اصرار بر اجرای شتاب‌زده و بدون تأمل می‌تواند به ثبات ساختار اقتصادی کشور آسیب زده و پذیرش فرهنگی لازم را ناکام گذارد؛ بنابراین باید اجرای تدریجی اما مستمر قوانین را در پیش گرفت، بی‌آن‌که رویکرد محافظه‌کارانه مانع پیشرفت شود. دوم، آماده‌سازی بافت فرهنگی جامعه اهمیت ویژه دارد؛ نقش آگاهی عمومی در جلوگیری از استفاده نادرست از حساب‌های اجاره‌ای و فرار مالیاتی بسیار کلیدی است؛ مردم باید بدانند هنگام پرداخت

وجه با دستگاه کارت‌خوان یا از طریق درگاه اینترنتی، عنوان کسب‌وکار را به‌طور دقیق کنترل کنند و از پرداخت مبلغ ارزش افزوده بدون اطمینان خودداری نمایند تا از ترویج رفتارهای فرار مالیاتی پیشگیری شود.

موانع و چالش‌ها

چالش‌های متعددی اثربخشی نظارت بر تراکنش‌های مالی را محدود کرده‌اند. یکی از مهم‌ترین موانع، تعداد بسیار بالای حساب‌های بانکی غیرقابل نظارت است. بنا بر اعلام رسمی، در کشور بیش از ۳۰ میلیون حساب بانکی وجود دارد که ۲۰ تا ۳۰ میلیون از آن‌ها را کد هستند و بستری برای پولشویی و فرار مالیاتی فراهم می‌کنند.

نبود سامانه متمرکز برای رصد کامل حساب‌های بانکی نیز از دیگر چالش‌های مهم است. با وجود اقدامات بانک‌ها برای مسدودسازی حساب‌های مشکوک، شناسایی و پیگیری حساب‌های اجاره‌ای همچنان دشوار است. از سوی دیگر، در نظام بانکی شاخص‌های عملکرد مشخصی برای ارزیابی تلاش مدیران شعب در زمینه مبارزه با پولشویی تعریف نشده و تمرکز شعب بر رقابت برای جذب منابع، مانعی در برابر پیگیری مؤثر تخلفات بوده است.

نقص در ارتباط سامانه‌های بانکی با سامانه‌های مالیاتی نیز از مشکلات دیگر است. هرچند اتصال دستگاه‌های کارت‌خوان به سامانه‌های مالیاتی آغاز شده، اما پوشش کامل حساب‌های بانکی شخصی مظنون هنوز تحقق نیافته است. همچنین کمبود نیروی انسانی متخصص و نارسایی‌های قانونی مانند فقدان یک قانون جامع و به‌روز در زمینه مبارزه با پولشویی، از دیگر موانع گزارش شده‌اند. راهبردهای نوین پیشگیرانه و کنترلی علیه سوءاستفاده از درگاه‌های پرداخت و دستگاه‌های کارت‌خوان

یکی از موثرترین راهکارها برای ممانعت از سوءاستفاده از درگاه‌های پرداخت و دستگاه‌های کارت‌خوان، ثبت دقیق موقعیت جغرافیایی (لوکیشن) و وابسته ساختن فعالیت شغلی به محدوده عملیاتی تعریف شده است. در این مدل، هر دستگاه کارت‌خوان یا درگاه پرداخت صرفاً مجاز است در شعاع جغرافیایی مشخص شده و مختص به صنف یا کد شغلی ثبت شده فعالیت کند. برای مثال، اگر یک دستگاه کارت‌خوان برای یک فروشگاه میوه و تره‌بار ثبت شده، سیستم غیرممکن می‌سازد

که همان دستگاه برای دست‌فروشان یا اصناف دیگر به کار رود؛ چرا که خارج از محدوده و کاربری مجاز قرار می‌گیرد. کشور ترکیه با پیاده‌سازی این چارچوب در سامانه‌های پرداخت الکترونیک خود، موفق شده است تا میزان تخلفات مربوط به جابه‌جایی غیرمجاز دستگاه‌ها و درگاه‌ها را به‌طور چشمگیری کاهش دهد و تجربه‌ای موفق را در افزایش شفافیت تراکنش‌ها به دست آورد.

برای تقویت لایه کنترلی دوم، لازم است سامانه‌ای یکپارچه و هوشمند جهت پایش مداوم حجم، مبلغ و زمان‌بندی تراکنش‌ها راه‌اندازی شود. با تحلیل داده‌های تراکنشی و بهره‌گیری از الگوریتم‌های تشخیص الگوی غیرعادی، می‌توان به سرعت مواردی نظیر تراکنش‌های چندصد میلیاردر در چند روز برای یک فروشگاه لوازم‌التحریر یا فعالیت مستمر درگاه‌های فروشگاه‌های در ساعات پرخطر (مثلاً نیمه‌شب تا شش صبح) را شناسایی کرد. این سامانه‌ها، با ایجاد هشدار در هنگام انحراف از الگوهای متعارف صنفی و مقایسه با داده‌های تاریخی، امکان جلوگیری از اجاره حساب و سوءاستفاده در وبگاه‌های غیرمجاز (مانند قمار و شرط‌بندی) را فراهم می‌آورند. به‌علاوه، ترکیب این نظارت با گزارش‌دهی مستمر به مسئولان نظارتی، موجب افزایش بازدارندگی فرهنگی و حقوقی در جلوگیری از تقلب‌های مالی خواهد شد.

جمع بندی

در سال های اخیر، سوءاستفاده از ابزارهای پرداخت مانند دستگاه های کارت خوان و درگاه های اینترنتی به یکی از جدی ترین تهدیدها برای شفافیت نظام مالی در ایران تبدیل شده است. تخمین ها نشان می دهد که حدود ۵ تا ۱۵ درصد تراکنش ها از طریق حساب ها و دستگاه های کارت خوان اجاره ای انجام می شود که علاوه بر ایجاد بستر برای پول شویی، عامل حدود ۳۰ درصد فرار مالیاتی کشور نیز به شمار می رود. روش هایی همچون اجاره کارت بانکی افراد بی سواد یا کم درآمد، ثبت درگاه به نام اشخاص ثالث، و استفاده از ظرفیت شرکت های معاف از مالیات، از جمله شیوه های رایج این تخلفات هستند. بررسی تجربه کشورهای پیشرفته نشان می دهد که این کشورها با بهره گیری از قوانین سخت گیرانه و فناوری های نوین، مقابله ی مؤثری با فرار مالیاتی و استفاده غیرمجاز از ابزارهای پرداخت دارند. در آمریکا، بریتانیا و فرانسه، مجازات های سنگین مالی و کیفری برای پنهان سازی درآمد یا ارائه خدمات تسهیل کننده در نظر گرفته شده و ابزارهایی مانند گزارش دهی تراکنش های مشکوک، فاکتور الکترونیکی و سامانه های اعتباری، نظارت را بسیار دقیق تر کرده اند.

در ایران نیز نهادهای نظارتی مانند بانک مرکزی، سازمان امور مالیاتی و مرکز اطلاعات مالی اقداماتی در جهت مسدودسازی درگاه های مشکوک، رصد تراکنش ها، تشکیل پرونده های قضایی و راه اندازی سامانه های مالیاتی انجام داده اند. هرچند این اقدامات مؤثر بوده، اما به دلیل ضعف ارتباط بین سامانه ها، کمبود نیروی متخصص و نبود شاخص های عملکرد مشخص در نظام بانکی، این نظارت همچنان با چالش هایی جدی روبرو است.

از منظر سیاست گذاری، راهکارهایی نظیر ثبت موقعیت جغرافیایی دستگاه های کارت خوان، استفاده از الگوریتم های تحلیل رفتار تراکنشی، هشدارهای هوشمند و جرم انگاری خدمات اجاره ای، می تواند

زمینه‌ساز نظارت هدفمندتر و جلوگیری از تخلفات گسترده شود. همچنین افزایش شفافیت گزارش‌دهی، ارتقای آگاهی عمومی و به‌روزرسانی مداوم مقررات متناسب با الگوهای تخلف، از الزامات اساسی کنترل مؤثر این پدیده است.

در نهایت، مقابله با سوءاستفاده از ابزارهای پرداخت، صرفاً یک مسأله فنی یا قضایی نیست، بلکه نیازمند ترکیبی از اصلاحات حقوقی، توسعه زیرساخت‌های هوشمند و اقدامات فرهنگی و آموزشی است. موفقیت در این مسیر مستلزم همکاری همه‌جانبه نهادهای نظارتی، تقنینی، رسانه‌ای و صنفی برای ایجاد یک نظام مالی شفاف، پاسخ‌گو و مقاوم در برابر تخلفات ساختاری است.

دفترهای خاکستری

این دفترها برای پاسخ علمی سریع، مختصر و دقیق به مسأله‌ها و نیازهایی تهیه و تولید می‌شود که در حین فعالیت مرکز ملی فضای مجازی و سایر دستگاه‌ها پیش آمده و به بررسی دقیق و در عین حال سریع نیاز دارند.

